

**KNJIŽNIČNE USLUGE ZA OSOBE
S TEŠKOĆAMA ČITANJA I DISLEKSIJOM: PREGLED
REZULTATA ANKETNOG ISTRAŽIVANJA**

**LIBRARY SERVICES FOR PERSONS WITH
READING DIFFICULTIES AND DYSLEXIA:
AN OVERVIEW OF THE SURVEY RESULTS**

Dunja Marija Gabriel

Hrvatski zavod za knjižničarstvo
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
dgabriel@nsk.hr

Amelia Kovačević

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
akovacevic@nsk.hr

Sanja Bunić

Knjižnice grada Zagreba
sanja.bunic@kgz.hr

UDK / UDC [027.6:028]:616.89 008.434.5
Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljeno / Received: 8. 4. 2018.
Prihvaćeno / Accepted: 4. 9. 2018.

Sažetak¹:

Cilj. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi vrstu i broj knjižničnih usluga, programa, opreme i građe za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom u svim vrsta-

¹ Izlaganje je održano na 13. okruglom stolu za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama na temu „Imate li teškoće s čitanjem? Dobro došli u knjižnicu!“ (Zagreb, KGZ – Gradska knjižnica, 30. rujna 2016.).

ma knjižnica u Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno kao jedan od mogućih oblika vrednovanja Nacionalne kampanje za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ Hrvatskog knjižničarskog društva

(HKD-a) koja je pokrenuta u listopadu 2016. godine. Jedan od ključnih ciljeva Kampanje jest proširiti mrežu knjižnica koje provode programe za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom.

Metodologija. HKD-ova Komisija za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama provela je kao nositelj Kampanje anketno istraživanje u svim vrstama knjižnica u Hrvatskoj prije početka Kampanje. Istraživanje je provedeno od 8. kolovoza do 15. rujna 2016. godine, a na upitnik su odgovorile 572 knjižnice. Istraživanje je provedeno kao jedan od mogućih oblika vrednovanja Kampanje na način da će se nakon prve godine odvijanja Kampanje provesti još jedno takvo istraživanje i usporediti rezultati.

Rezultati. U radu su predočeni rezultati istraživanja koji pokazuju informiranost, educiranost i senzibiliziranost knjižničarske zajednice za potrebe osoba s teškoćama čitanja i disleksijom, suradnju knjižnica i različitih institucija i udruga koje se bave osobama s teškoćama čitanja i disleksijom u pripremi aktivnosti za njihovo ravnopravno uključivanje u društvo, broj knjižničnih programa i usluga za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom te broj knjižnica koje ih provode.

Originalnost. Ovo je prvo cjelovito istraživanje o knjižničnim uslugama za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom u svim vrstama knjižnica u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: anketno istraživanje, knjižnične usluge, Nacionalna kampanja „I ja želim čitati!“ , osobe s disleksijom, osobe s teškoćama čitanja

Abstract²:

Purpose. The purpose of the survey was to establish the type and the quantity of the library services, programmes, equipment, and library materials for persons with reading difficulties and dyslexia in all types of libraries in Croatia. The survey was conducted as one of the possible ways of evaluating the National Campaign for Persons with Reading Difficulties and Dyslexia „I Wish to Read Too!“ of the Croatian Library Association (CLA) which started in October 2016. One of the key purposes of the Campaign is to expand the library network which carry out the programmes for persons with reading difficulties and dyslexia.

Methodology. The CLA's Section for Library Services to Persons with Disabilities and Special Needs, as the Campaign holder, has carried out a survey in

² The presentation was held at the 13th round table for library services for persons with disabilities and persons with special needs on “Do You Have Reading Difficulties? Welcome to the Library!” , (Zagreb, Zagreb City Libraries – 30 September, 2016).

all types of libraries in Croatia prior to the beginning of the Campaign. The survey was conducted from August 8 to September 15, 2016 and the responses have been gathered from 572 libraries. The survey was conducted as one of possible ways of the Campaign evaluation in a manner that, after the first year of the implementation of the Campaign, the same survey would be carried out again and the results would be compared.

Results. The paper presents the results of the survey which show the level of informing, educating, and sensitizing the library community for the needs of persons with reading difficulties and dyslexia, cooperation among libraries and different institutions and associations dealing with persons with reading difficulties and dyslexia in designing activities for equal inclusion of that group of population into society, the number of library programmes and services for persons with reading difficulties, and the number the libraries who carry them out.

Originality. This is the first complete research on library services for persons with reading difficulties and dyslexia in all types of libraries in the Republic of Croatia.

Keywords: survey, library services, National Campaign „I Wish to Read Too!“, persons with dyslexia, persons with reading difficulties

1. Nacionalna kampanja „I ja želim čitati!“

Nacionalnu kampanju za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ pokrenula je i vodila Komisija za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama Hrvatskoga knjižničarskoga društva (dalje u tekstu: Komisija za OIPP) u razdoblju od 1. listopada 2016. do 1. listopada 2017.³ u surorganizaciji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu (dalje u tekstu: NSK) i Knjižnicama grada Zagreba (dalje u tekstu: KGZ).

Ideja o pokretanju Kampanje sazrijevala je dugo u Komisiji za OIPP. Od 2002. godine započela je suradnja HKD-ove Komisije za OIPP s Hrvatskom udrugom za disleksiju (dalje u tekstu: HUD) i Hrvatskim logopedskim društvom (dalje u tekstu: HLD). Za knjižničare su organizirane edukacije o prepoznavanju korisnika s teškoćama čitanja i disleksijom i organiziranju njima primjerenih knjižničnih usluga na temelju Smjernica za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom⁴ koje je IFLA objavila 2001. godine. 1. okrugli stol u organizaciji Komisije za OIPP održan je 2004. godine na temu „Osobe sa specifičnim teškoćama učenja, čitanja i

³ Provođenje Kampanje nastavljeno je u razdoblju od 1. listopada 2017. do 1. listopada 2018. godine.

⁴ Usp. Čelić-Tica, V.; D. M. Gabriel. Seminari o prepoznavanju djece s poteškoćama u čitanju i pisanju. // HKD Novosti 20(2002), str. 30. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/hr/hkdnovosti>.

pisanja i osobe oštećena sluha kao korisnici knjižnice“, a u izdanju HKD-a objavljen je hrvatski prijevod međunarodnih IFLA-ih Smjernica za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom.⁵

Konačna odluka o organiziranju Kampanje donesena je 2015. godine kada je započeo rad na razradi ideje. U suradnji sa stručnjacima iz HUD-a i HLD-a te Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu – Odsjek za logopediju (dalje u tekstu: ERF) definirani su pojmovi i skupine osoba s teškoćama čitanja i disleksijom. Logopedi u istraživačke i stručne svrhe koriste termin osobe s teškoćama čitanja za one osobe koje teško dekodiraju tekst, čitaju sporo, nerazgovjetno i ne razumiju pročitano⁶ (slijepe i slabovidne osobe, gluhe i nagluhe osobe, osobe s intelektualnim teškoćama, osobe s motoričkim teškoćama, osobe s ADHD-sindromom, osobe s autizmom, osobe s udruženim smetnjama, tj. kombiniranim teškoćama, osobe treće životne dobi). Osobe s disleksijom imaju poremećaj neurološkog podrijetla koji ometa učenje i obradu jezika, očituje se u problemima s čitanjem, pravopisom, pisanjem, govorom i/ili slušanjem, unatoč urednoj inteligenciji i dostatnu trudu.⁷

Prema podacima HUD-a, udio osoba s govorno-glasovno-jezičnim teškoćama u Hrvatskoj je oko 20 %, a procjenjuje se da osobe s disleksijom predstavljaju 10 % populacije u Hrvatskoj.⁸ Disleksija stvara naročito velike probleme u školovanju. Procjenjuje se da u svijetu ima od 5 do 10 % djece školske dobi koja unatoč sustavnoj poduci i urednim intelektualnim sposobnostima ne uspijevaju svladati vještine čitanja i pisanja.⁹ Podaci kojima raspolaže ERF govore o tome da oko 30 % studenata u Europskoj uniji ima teškoće čitanja i disleksiju¹⁰, dok za Hrvatsku nema podataka. Prema evidenciji Državnog zavoda za statistiku iz 2011. godine, postoji 230 773 stanovnika s teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti pre-

⁵ Frajtag, S.; D. M. Gabriel. Komisija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama: deset godina djelovanja (2000.–2010.). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), str. 5. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/426/421>.

⁶ Usp. Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje: DSM-5 / urednici hrvatskog izdanja Vlado Jukić, Goran Arbanas. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2014. Str. 66–67.

⁷ Usp. Panella, N. M.. Pojmovnik stručnih izraza i definicija Sekcije za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 12. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/2013-Pojmovnik-osobe_s_posebnim_potrebama%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/2013-Pojmovnik-osobe_s_posebnim_potrebama%20(1).pdf).

⁸ Hrvatska udruga za disleksiju. Uvod [citirano: 2018-08-17]. Dostupno na: <http://hud.hr/uvod/> [citirano: 2018-07-06].

⁹ Usp. Buljubašić-Kuzmanović, V.; M. Kelić. Ocjenjivanje djece s teškoćama u čitanju i pisanju: vrednujemo li znanja ili sposobnosti? // Život i škola 58, 28(2/2012), str. 46.

¹⁰ Smjernice za izjednačavanje mogućnosti studiranja osoba s disleksijom [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: <http://hud.hr/wp-content/uploads/sites/168/2014/11/smjer-stud-s-disleks-sveuc1.pdf>.

ma vrsti teškoća¹¹, međutim navedeni podaci ne uključuju u potpunosti broj osoba s teškoćama i uopće ne uključuju osobe s disleksijom, a u Hrvatskoj ne postoje cjeloviti i pouzdani podaci o broju takvih osoba. Upravo zbog nedostatka cjelovite evidencije osoba s teškoćama čitanja i disleksijom u Hrvatskoj nije moguće organizirati sustavnu brigu o njima.

U okviru priprema za pokretanje Kampanje, Komisija za OIPP kao njezin nositelj odlučila je prikupiti podatke o postojećim knjižničnim programima i uslugama za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom te je u 2016. godini provela anketno istraživanje u svim vrstama knjižnica u Hrvatskoj. Upitnik su za pojedine knjižnice ispunili ravnatelji ili voditelji knjižnica ili knjižničari koje je uprava knjižnice za to zadužila. Početak Kampanje obilježen je održavanjem 13. okruglog stola za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama 30. rujna 2016. godine. Tom prilikom predstavljeni su rezultati anketnog istraživanja o knjižničnim programima i uslugama za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom u Republici Hrvatskoj.¹²

Nositelji su Kampanje knjižničari iz različitih vrsta knjižnica koji su se uključili u Kampanju kao suradnici na terenu (u lokalnoj zajednici), a ona okuplja i brojne partnere, od kojih ističemo ustanove i udruge koje okupljaju stručnjake za teškoće učenja, čitanja i pisanja (ERF, Poliklinika SUVAG, HLD).¹³ Kampanjom se žele povezati nadležna ministarstva, lokalna samouprava i sve knjižnice u razvoju knjižničnih programa za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom.

Uz informiranje, educiranje i senzibiliziranje javnosti o potrebama osoba s teškoćama čitanja i disleksijom, krajnji su ciljevi kampanje: otvaranje knjižnica novim korisničkim skupinama, jače povezivanje stručnjaka raznih područja, nakladnika i knjižničara te cjelokupne zainteresirane javnosti u osmišljavanju aktivnosti za uključivanje osoba s teškoćama čitanja i disleksijom u društvo, kao i utjecaj na promjenu legislative koja će poboljšati mogućnosti i položaj tih osoba u društvu.¹⁴ Navedeno uključuje pokretanje izmjene Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/03, čl. 86) kojom bi se omogućio lakši pristup građi i nastavnom materijalu prilagođenom osobama s teškoćama čitanja i disleksijom.

¹¹ Usp. Stanovništvo s teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti prema vrsti teškoća, starosti i spolu, popis 2011. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_22/H01_01_22_RH.html.

¹² Usp. Popović, M.; D. M. Gabriel. 13. [trinaesti] okrugli stol za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama. // HKD Novosti, 71(2016). [citirano: 2017-07-10]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1274>.

¹³ Usp. Miščin, Ž.; D. M. Gabriel. Knjižničar – partner: iskustva komunikacije u kampanji. // Slobodan pristup informacijama: 17. okrugli stol : zbornik radova / uredile Davorka Pšenica i Annemari Štimac. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017. Str. 50.

¹⁴ Usp. Miščin, Ž.; D. M. Gabriel. Nacionalna kampanja za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 1(2017), str. 295–296. DOI: <https://doi.org/10.30754/vbh.60.1.550>.

2. Istraživanje

2.1. Cilj i svrha istraživanja

Komisija za OIPP postavila je za jedan od ključnih ciljeva Nacionalne kampanje „I ja želim čitati!“ proširenje mreže knjižnica koje provode programe za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom te povećanje broja i kvalitete usluga za tu skupinu korisnika.¹⁵

Cilj istraživanja bio je utvrđivanje stanja knjižničnih usluga i programa za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom u svim vrstama knjižnica u Hrvatskoj prije početka Kampanje.

Na taj način dobila bi se jasnija slika o utjecaju Kampanje, a njezini rezultati mogli bi se mjeriti i vrednovati na razne načine.

Svrha istraživanja bila je na osnovi dobivenih rezultata izraditi preporuke za poboljšanje i povećanje broja i vrsta usluga za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom te ih predočiti stručnoj i široj javnosti.

2.2. Metoda istraživanja

Anketno istraživanje provedeno je u razdoblju od 8. kolovoza do 15. rujna 2016. godine. U istraživanju je korišten *online* anketni upitnik. Poziv na sudjelovanje u istraživanju organiziran je u suradnji s NSK-om kao suorganizatorom Kampanje te je odaslan e-poštom na adrese svih vrsta knjižnica u Hrvatskoj dostupnih NSK-u: narodnih, školskih, visokoškolskih, sveučilišnih i specijalnih.¹⁶ Anketni se upitnik sastojao od 19 pitanja podijeljenih u 5 cjelina: opći podaci o knjižnici; podaci o članstvu; prostor, oprema i građa; zaposlenici i usluge; suradnja i prijedlozi. Pitanja su načinjena kombinacijom otvorenog i zatvorenog tipa. Istraživanje je provedeno na uzorku od 572 knjižnice (32,4 %) iz svih dijelova Hrvatske i iz svih vrsta knjižnica koje su ispunile anketni upitnik. Rezultati istraživanja obrađeni su i vizualno prikazani u Excelu.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Opći podaci o knjižnici

U prvoj cjelini anketnog upitnika s općim podacima o knjižnici bilo je pet pitanja otvorenog tipa: naziv knjižnice, adresa, telefon, e-pošta i funkcija osobe koja

¹⁵ Isto.

¹⁶ Pozivi na ispunjavanje *online* anketnog upitnika poslani su e-poštom na adrese 1764 knjižnice. Od toga je 249 (14,1 %) visokoškolskih, sveučilišnih i specijalnih knjižnica (uključujući NSK i Hrvatsku knjižnicu za slijepe), 246 (14 %) narodnih knjižnica (uključujući mrežu knjižnica KGZ-a) i 1269 (71,9 %) školskih knjižnica.

je ispunila upitnik. Kontakt-podaci bili su važni radi mogućnosti pojašnjavanja eventualnih nejasnoća i radi ponavljanja istraživanja na kraju Kampanje.

Analiza uzorka s obzirom na vrstu knjižnica koje su ispunile anketni upitnik i usporedba s ukupnim brojem pojedinih vrsta knjižnica u Hrvatskoj (slika 1) pokazale su da su u uzorku najzastupljenije školske knjižnice (71,9 %). Međutim samo 25,9 % od ukupnog broja školskih knjižnica u Hrvatskoj odgovorilo je na upitnik. Suprotan je slučaj s narodnim knjižnicama, koje su u uzorku zastupljene s 14 %, dok ih je čak 53,5 % od ukupnog broja u Hrvatskoj odgovorilo na upitnik. Kod visokoškolskih, sveučilišnih i specijalnih knjižnica taj je nerazmjer manji – u uzorku su zastupljene s 14,1 %, a na upitnik je odgovorilo 20,6 % njih u odnosu na ukupan broj u Hrvatskoj. Iz dobivenih rezultata vidi se da je prosječan udio svih vrsta knjižnica koje su sudjelovale u istraživanju 32,4 %, a najveći odaziv na istraživanje bio je među narodnim knjižnicama, s obzirom na ukupan broj narodnih knjižnica u Hrvatskoj.

Slika 1. Odaziv na istraživanje prema vrstama knjižnica

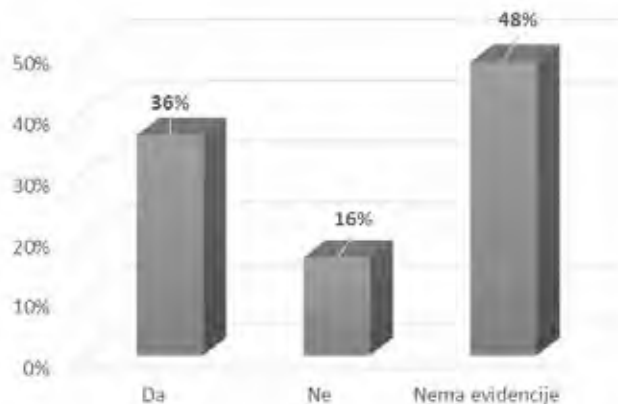
3.2. Podaci o članstvu

Druga skupina pitanja u anketnom upitniku odnosila se na ukupan broj članova knjižnice. Pitanje o ukupnom broju članova knjižnice u 2015. godini bilo je pitanje otvorenog tipa jer je bilo teško postaviti adekvatne raspone broja članova s obzirom na raznolikost vrsta knjižnica, od specijalnih koje imaju mali broj članova pa do mreže narodnih knjižnica. Najmanji je navedeni broj članova 1, a najveći 215

961. Najveći postotak knjižnica, njih 40 %, ulazi u raspon broja članova od 101 do 400, što se moglo i očekivati s obzirom na to da su školske knjižnice u najvećem postotku zastupljene u uzorku.

Pitanje o broju članova postavljeno je, između ostalog, da bi se brojke mogle usporediti s odgovorima na iduće pitanje o broju članova s teškoćama čitanja.

Na pitanje *Jesu li u vašu knjižnicu učlanjene osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom?* 48 % knjižnica navelo je da nema evidenciju, 36 % knjižnica navelo je da jesu učlanjene, a 16 % da nisu učlanjene (slika 2). Rezultati pokazuju da gotovo polovina knjižnica nema evidenciju o broju članova s teškoćama čitanja i/ili disleksijom, a odgovori na sljedeće pitanje pojasnit će koliko su pouzdani podaci onih knjižnica koje su navele da ih imaju.

Slika 2. Evidencija knjižnica o članovima s teškoćama čitanja i/ili disleksijom

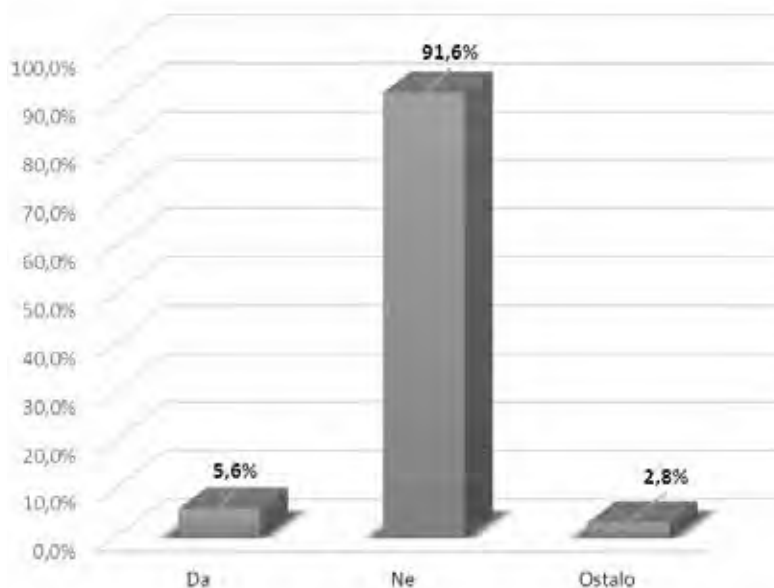
Odgovori na pitanje koje je bilo otvorenog tipa i u kojem se od knjižnica koje su navele da imaju učlanjene osobe s teškoćama čitanja traži da upišu njihov broj pokazuju da se u najvećem broju slučajeva radi tek o pretpostavci, a ne o točnom broju. Jedan od odgovora iz školskih knjižnica glasio je: „Točan broj ne može se utvrditi jer nemaju svi učenici rješenja o primjerenom obliku školovanja“. Odgovor iz jedne narodne knjižnice koja broji 650 članova bio je „Otpribliže desetak“, a iz više narodnih knjižnica odgovor je bio „Nemamo službenu evidenciju“, dok je u slučaju jedne specijalne knjižnice odgovor glasio: „Ne anketiramo po tom pitanju“.

Iz tih odgovora, kao i iz usporedbi ukupnog broja članova knjižnice i broja osoba s teškoćama čitanja koje su knjižnice navodile te podatka Europskog druš-

tva za disleksiju (European Dyslexia Association – EDA) koje procjenjuje da 8 % svjetske populacije ima neki oblik disleksije¹⁷, nameće se zaključak da se u većini slučajeva radi tek o procjenama, a ne o pouzdanoj evidenciji.

3.3. *Prostor, oprema i građa*

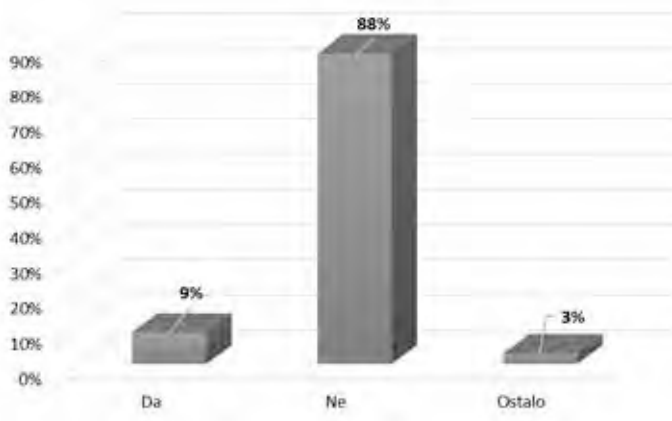
Treća se skupina pitanja u anketnom upitniku odnosila na prostornu prilagođenost, građu i opremu. Prvo pitanje u toj skupini glasilo je: *Postoji li posebno označen prostor (slikovne orijentacijske oznake, crta na tlu, oznake za policama) koji pokazuje smještaj i police s građom za osobe s teškoćama čitanja?* Slika 3. pokazuje da 91,6 % knjižnica nema posebno označen prostor. Većina knjižnica koje su odabrale opciju *ostalo* navodi da se građa za osobe s teškoćama čitanja nalazi u posebnim prostorijama, ormariima ili kod određenih djelatnika. Poticajan je jedan od odgovora koji glasi „Nemamo, ali svakako ćemo to učiniti“, što govori da je anketno istraživanje jedan vid senzibilizacije i osvještavanja knjižničarske zajednice o potrebama osoba s teškoćama čitanja.

Slika 3. Posebno označen prostor koji pokazuje smještaj i police s građom za osobe s teškoćama čitanja

¹⁷ Panella, N. M. Nav. dj. Str. 12

U drugoj cjelini unutar ove skupine pitanja su se odnosila na građu i opremu. Prvo od njih glasilo je: *Postoji li posebna zbirka građe i/ili policu s građom za osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom?* (slika 4). Visok udio od 88 % knjižnica u uzorku nema takvu zbirku ili policu, 9 % ih ima, a neki od odgovora koje su dale knjižnice koje su odabrale opciju *ostalo* (2,8 %) bili su sljedeći: „70% učenika ima teškoće čitanja i cijeli je fond prilagođen njima“ ili, u suprotnom slučaju, „U nastanku je zbirka građe lagane za čitanje“.

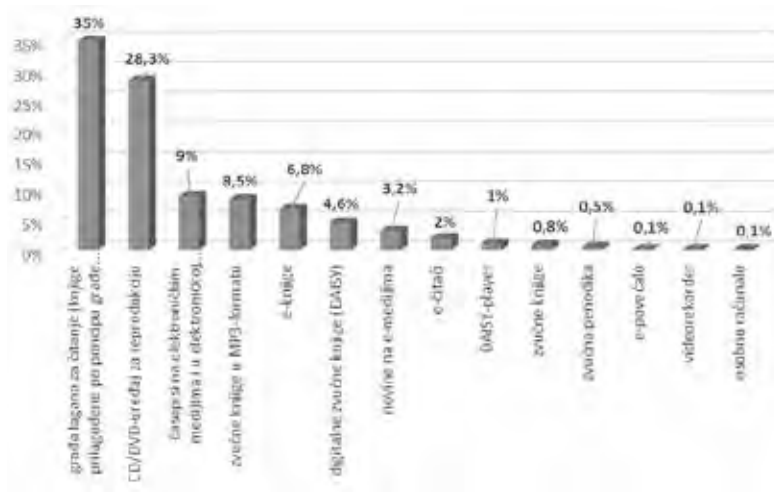

Slika 4. Posebna zbirka građe i/ili policu s građom za osobe s teškoćama čitanja

U sljedećem pitanju knjižnice su mogle označiti koju vrstu građe i opreme posjeduju za osobe s teškoćama čitanja. Moguće je bilo označiti više odgovora. Slika 5 prikazuje u kojem postotku od ukupno označenih 856 odgovora knjižnice posjeduju pojedinu vrstu građe i opreme, počevši od one koja je zastupljena u najvećem postotku, pa sve do one koja je najmanje zastupljena. Od građe je najzastupljenija građa lagana za čitanje (knjige prilagođene po principu građe lagane za čitanje)¹⁸, a digitalne zvučne knjige – DAISY¹⁹, koje su po svojim mogućnostima i funkcionalnostima prepoznate među stručnjacima i osobama s različitim teškoćama čitanja u brojnim zapadnim zemljama, ovdje su se našle tek na 5. mjestu. Od opreme su najzastupljeniji CD/DVD-uređaji za reprodukciju. 85 knjižnica (14,9 %) navelo je da nema ni građu ni opremu, što zajedno s prikazom rezultata na prethodno pitanje pruža sliku o hrvatskim knjižnicama kao slabo opremljenima za potrebe osoba s teškoćama čitanja.

¹⁸ Usp. Nomura, M.; G. S. Nielsen; B. Tronbacke. Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. [citirano: 2017-07-10]. Dostupno na: file:///C:/Users/Korinik/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20(1).pdf.

¹⁹ Usp. Panella, N. M. Nav. dj., str. 24

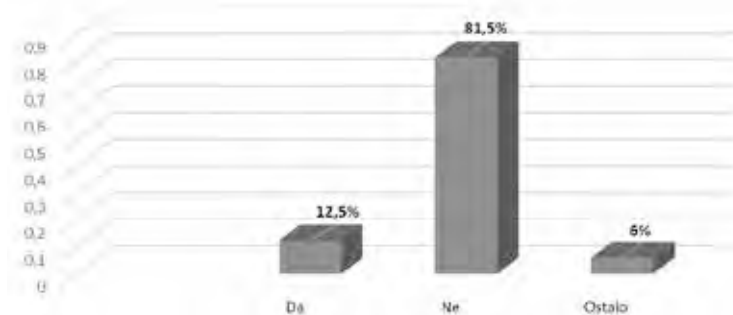

Slika 5. Građa i oprema za osobe s teškoćama čitanja koju knjižnice posjeduju

3.4. Zaposlenici i rad s korisnicima

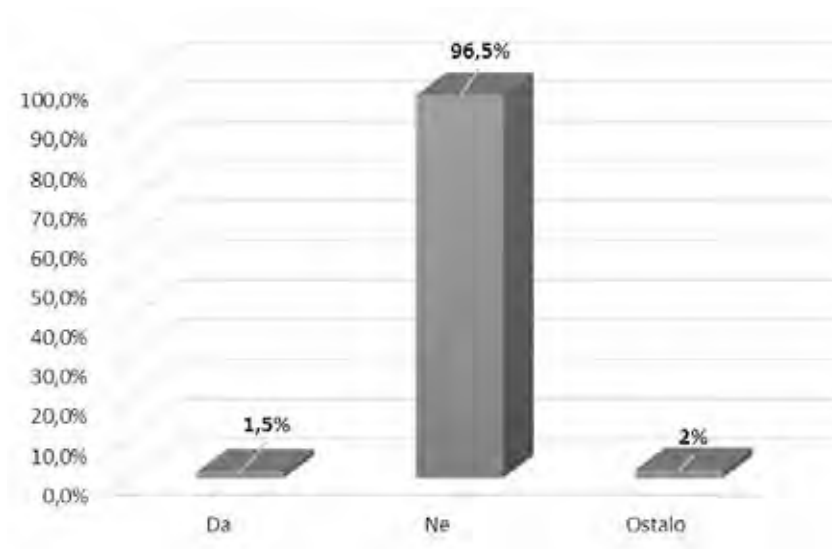
Četvrta skupina pitanja odnosila se na zaposlenike i usluge. Prvo je pitanje glasilo:

Postoji li knjižničar (osoba u knjižnici) zadužen za osobe s teškoćama čitanja (tzv. osobni knjižničar) koji poznaje teškoće čitanja, zna preporučiti primjerenu građu, ima odgovore na praktična pitanja? Iz slike 6 vidljivo je da tek 12,5 % knjižnica ima takvog knjižničara, a čak 81,5 % njih nema, što govori u prilog tomu da je knjižničarsku zajednicu potrebno informirati i educirati o toj tematici, a to i jest jedan od ciljeva Nacionalne kampanje „I ja želim čitati!“.

Slika 6. Knjižnice koje imaju osobnog knjižničara koji poznaje teškoće čitanja

Sljedeće se pitanje odnosilo na obavijesti o građi i uslugama za osobe s teškoćama čitanja na mrežnim stranicama knjižnica. Kako su rezultati prethodnih pitanja o građi i opremi pokazali da su hrvatske knjižnice slabo opremljene za potrebe osoba s teškoćama čitanja i disleksijom, ne čudi visok postotak od 96,6 % knjižnica koje nemaju takve obavijesti (slika 7). Na to su pitanje 4 knjižnice odgovorile da nemaju mrežne stranice ili da su one tek u izradi.

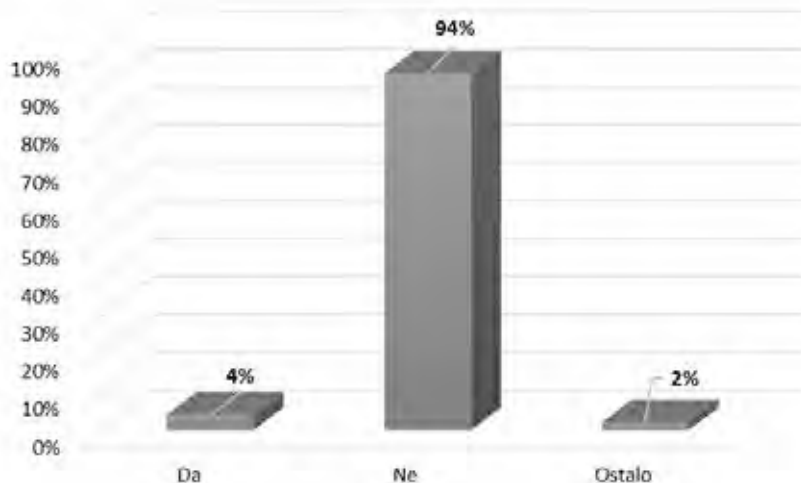

Slika 7. Obavijesti o građi i uslugama za osobe s teškoćama čitanja na mrežnim stranicama knjižnica

Na pitanje o posjedovanju letaka i brošura s informacijama za osobe s teškoćama čitanja, njihove članove obitelji i prijatelje nešto je manji udio knjižnica koje su odgovorile da ih nemaju nego u prethodnom pitanju (slika 8). Letke i brošure s informacijama za osobe s teškoćama čitanja, njihove članove obitelji i prijatelje nema velika većina knjižnica (94 %).

Neke od knjižnica stava su da letci i brošure nisu potrebni jer se informacije mogu dobiti osobno od knjižničara ili stručnih suradnika, unatoč preporukama u međunarodnim IFLA-inim smjernicama za osobe s disleksijom o potrebi izrade letaka i brošura za posebne skupine knjižničnih korisnika.²⁰

²⁰ Usp. IFLA Guidelines for library services to persons with dyslexia: revised and extended. Den Haag: IFLA, 2014. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/lsn/publications/guidelines-for-library-services-to-persons-with-dyslexia_2014.pdf.

Slika 8. Letci i brošure s informacijama za osobe s teškoćama čitanja, njihove članove obitelji i prijatelje

Pitanje o programima i uslugama za osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom koje se provode u knjižnici bilo je otvorenog tipa. Knjižnice su mogle navesti organiziraju li radionice, predavanja, izložbe, skupove, tribine za osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom te obilježavanja datuma značajnih za navedenu skupinu korisnika, kao i nazive i datume održavanja tih događanja te objave o aktivnostima knjižnica u medijima.

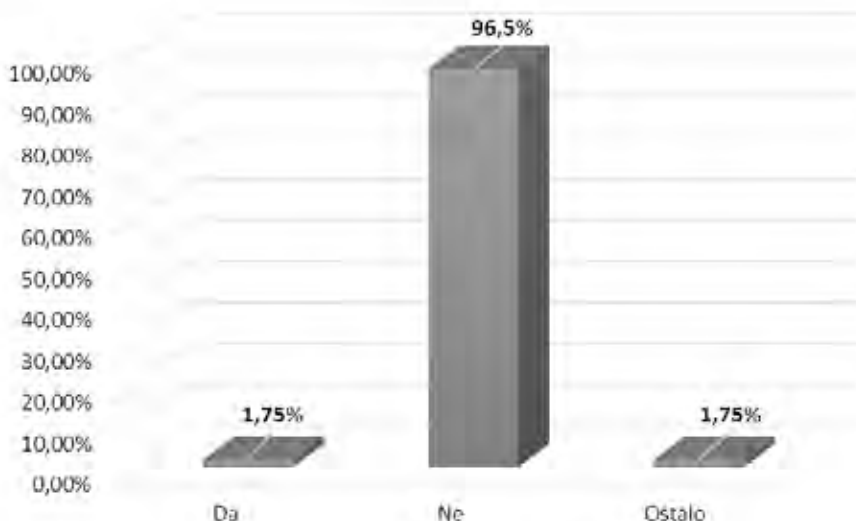
Istraživanje je pokazalo da se u okviru knjižničnih programa i usluga najviše organiziraju radionice u obliku čitaonica, pričaonica, slušaonica i stvaraonica (18 %). Uglavnom su prigodnog karaktera i vezani su uz određene manifestacije i blagdane (Mjesec hrvatske knjige, Noć knjige, Božić, Uskrs i dr.) te uz obilježavanje raznih datuma (Međunarodni dan disleksije, Međunarodni dan bijelog štapa, Međunarodni dan gluhih i dr.), a odvijaju se uglavnom u narodnim i školskim knjižnicama.

Izložbe i predavanja za osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom zastupljeni su u istom postotku kao i radionice, tj. organizira ih 18 % knjižnica, s tim da se izložbe češće organiziraju u školskim knjižnicama, a za predavanja koja su održana većinom su navedeni datumi prije 2015. godine. One knjižnice koje su navele obilježavanje datuma navele su raznovrsne datume, od državnih i vjerskih blagdana do Dana pismenosti, Dana tolerancije, Dana knjige i dr.

Skupove je organiziralo oko 1 % knjižnica, dok su samo dvije knjižnice organizirale tribine. Objave u medijima o navedenim aktivnostima knjižnica prava su rijetkost (3 %) i uglavnom se nalaze na mrežnim stranicama školskih knjižnica.

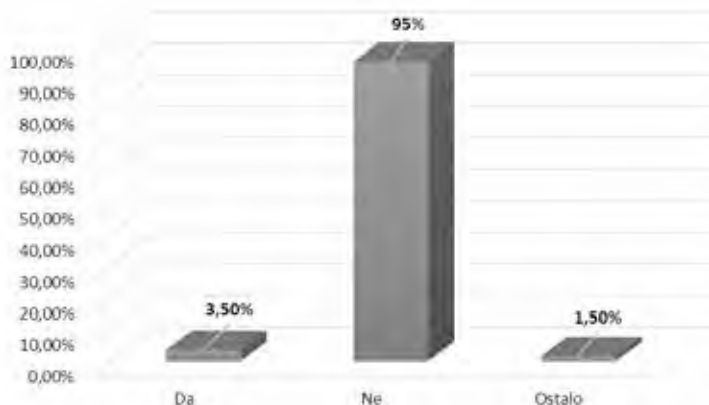
Pod opcijom *ostalo* naglašava se individualni rad knjižničara s učenicima s teškoćama čitanja i disleksijom.

Na pitanje rade li osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom u knjižnici (slika 9) 96,5 % knjižnica odgovorilo je da ne rade. 1,75 % knjižnica odabralo je opciju *ostalo* pojašnjavajući da nema evidencije o tome, a jedan dio navodi da učenici s teškoćama čitanja i/ili disleksijom sudjeluju u određenim aktivnostima knjižnice. Od 1,75 % knjižnica koje su odgovorile da osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom rade u knjižnici, veći dio njih opet navodi učenike koji pomažu u radu knjižnice na različitim poslovima. Ono što je zanimljivo i poticajno jest podatak da su dvije knjižnice navele kako su voditeljice knjižnica osobe s teškoćama čitanja.

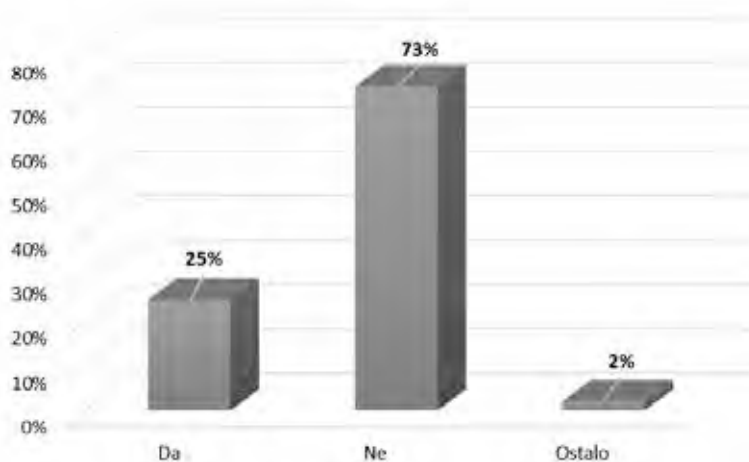
Slika 9. Knjižnice u kojima rade osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom.

Na pitanje *Volontiraju li osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom u vašoj knjižnici?* odgovor *Ne* odabralo je 95 % knjižnica, *Da* njih 3,5 %, a 1,5 % opciju *ostalo* (slika 10). U sljedećem pitanju tražilo se od onih knjižnica koje su angažirale volontere s teškoćama čitanja i/ili disleksijom da naveđu o kojim je poslovima riječ. Odgovori su pokazali raznolikost poslova na kojima volonteri s teškoćama čitanja daju svoj doprinos radu knjižnice – od tehničke obrade knjiga, slaganja na police, izrade panoa, kreativnih radionica, edukativnih igrokaza, terapijskih radionica sa psima, pomoći pri korištenju knjižnice i dr.

Slika 10. Knjižnice u kojima volontiraju osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom

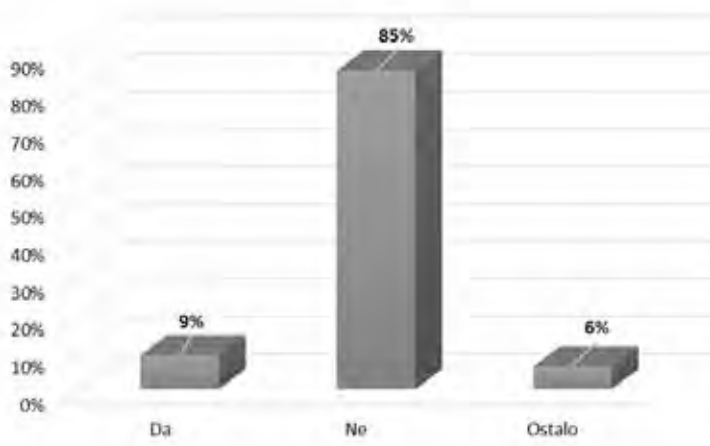
Posljednja dva pitanja unutar cjeline o zaposlenicima i uslugama ticala su se pogodnosti prilikom upisa za osobe s teškoćama čitanja. Pogodnosti prilikom upisa za osobe s teškoćama čitanja nudi 25 % knjižnica, a 73 % ih ne nudi (slika 11), s tim da su školske knjižnice naglasile da je u njihovu slučaju upis za sve besplatan, tako da bi bilo uputno to pitanje preformulirati u „pogodnosti pri korištenju usluga knjižnice“. Oni koji su odgovorili da ih nude trebali su navesti o kojim se vrstama pogodnosti radi. U najvećem broju slučajeva naveden je besplatan upis, dulji rok posudbe i individualni pristup.

Slika 11. Pogodnosti prilikom upisa za osobe s teškoćama čitanja i/ili disleksijom

3.5. Suradnja s drugim udrugama/ustanovama

Peta cjelina upitnika bila je posvećena suradnji. Postavljeno je pitanje glasilo: *Suraduje li knjižnica s udrugama i/ili ustanovama koje se bave osobama s teškoćama čitanja i/ili disleksijom (Hrvatska udruga za disleksiju, Hrvatsko logopedsko društvo, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet – Odsjek za logopediju, Poliklinika SUVAG i sl.)?* Na to je pitanje 9 % knjižnica odgovorilo da suraduje, 85 % da ne suraduje, a 6 % odabralo je opciju *ostalo* (slika 12). Suradnja je od velikog značaja za pravovremeno dijagnosticiranje te pomoć i podršku u prevladavanju teškoća čitanja i disleksije te organizaciju kvalitetnih aktivnosti i zato je postotak knjižnica koje suraduju doista malen s obzirom na kompleksnost tematike. Međutim neke od 6 % knjižnica koje su se izjasnile za opciju *ostalo* navele su da ne suraduje knjižnica, ali suraduje škola ili pojedini stručnjaci u školi. Oni koji su naveli da suraduju, na pitanje s kim suraduju i na kojim poslovima u najvećem su broju slučajeva naveli da suraduju upravo s udrugama i ustanovama navedenim u postavljenom pitanju. Osim njih, u prvom je redu navedena Hrvatska knjižnica za slijepe u Zagrebu te logopedi ili logopedski kabineti u lokalnoj zajednici. Tek je nekoliko knjižnica navelo i na kojim poslovima suraduju: edukacija, predavanja, radionice, volontiranje u knjižnici.

Slika 12. Suradnja s udrugama i ustanovama koje se bave teškoćama čitanja i/ili disleksijom

3.6. Prijedlozi za unapređivanje knjižničnih programa i usluga

Posljednje pitanje u anketnom upitniku bilo je otvorenog tipa i posvećeno je prijedlozima za unapređivanje knjižničnih programa i usluga za osobe s teškoća-

ma čitanja i disleksijom. Čak 40 % knjižnica dalo je svoje prijedloge koji govore u prilog svjesnosti knjižničarske zajednice o problemima i interesu za pronalaženjem rješenja kojima se želi doprinijeti unapređivanju programa i usluga za navedenu skupinu korisnika.

Prijedlog koji je najviše puta spomenut jest edukacija knjižničara (64 od 232 odgovora = 27,6 %), zatim nabava građe prilagođene potrebama osoba s teškoćama čitanja i disleksijom (55 od 232 odgovora = 23,7 %) te suradnja s ustanovama i stručnjacima (25 od 232 odgovora = 10,8 %). Prijedlozi i primjedbe koje su iznijeli knjižničari tvore jasnu sliku o tome kakvo je stanje knjižničnih usluga za tu skupinu korisnika te što bi trebalo biti napravljeno da se one poboljšaju:

- nema dovoljnog broja stručnjaka da bi se pravovremeno dijagnosticirale teškoće čitanja
- knjižničari nisu upoznati s podacima koji od korisnika imaju teškoće čitanja
- potrebno je što više edukativnih aktivnosti za knjižničare i zajednicu u kojoj rade
- uspostaviti i razvijati suradnju sa stručnjacima i organizacijama povezanim uz ovo područje
- zapošljavanje i/ili suradnja s osobama koje imaju teškoće čitanja da bi se bolje razumjele njihove stvarne potrebe
- u suradnji s osobama s teškoćama čitanja i stručnjacima organizirati aktivnosti i programe
- nedostatak građe i opreme u knjižnicama
- na tržištu nedostaje građe koja je prilagođena osobama s teškoćama čitanja
- potaknuti brigu i financijsku potporu nadležnog ministarstva za objavljivanje i nabavu takve vrste građe
- potrebna je zakonska regulativa kojom bi se te aktivnosti regulirale, pravno normirale i vrednovala.

Kao ilustracija prethodno navedenog, izdvojen je prijedlog knjižničarke koja je i na osobnoj razini, kao majka, uključena i zainteresirana za tematiku teškoća čitanja i disleksije. Ona daje svoj uvid, izražava potrebe, ali i frustraciju trenutnim stanjem:

„I sama sam majka djeteta koje ima dijagnozu problema u čitanju. U školama se gotovo ne uvažava taj problem jer kod mog se djeteta ne radi o čistoj disleksiji niti disgrafiji. Taj problem trebalo bi izjednačiti. U svaku školu uvesti logopeda i defektologa, posebice u osnovne škole, idealno bi bilo i u srednje. Educirati učitelje, nastavnike i stručne suradnike kako bi kvalitetno radili s tom djecom. Svakako, za knjižnice kupovati građu laganu za čitanje, lektirne naslove koji

imaju veći font slova, s većim proredom, metodički obrađene, ali za sve to treba novca kojeg za te potrebe i takvu djecu nema.“

3.7. Preporuke za poboljšanje i povećanje broja i vrsta usluga za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom

Svrha istraživanja bila je izraditi preporuke za poboljšanje i povećanje broja i vrsta usluga za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom. Rezultati istraživanja i preporuke dobivene istraživanjem i suradnjom sa stručnjacima za teškoće čitanja i disleksiju na pripremi provedbe Nacionalne kampanje za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ govore u prilog tomu da je knjižničarska zajednica spremna surađivati na poboljšanju kvalitete života osoba s teškoćama čitanja i disleksijom.

Članovi Komisije za OIPP izradili su preporuke za poboljšanje i povećanje broja i vrsta usluga za osobe s teškoćama čitanja u knjižnicama u svrhu promicanja pismenosti stanovništva u Hrvatskoj koje uključuju:

- sustavno i organizirano istraživanje teškoća čitanja i disleksije kod školske djece, posebno u manjim sredinama gdje nema dostatnog broja stručnjaka i institucija koji se bave tom problematikom
- poticanje i motiviranje osoba s teškoćama čitanja i disleksijom na čitanje i nakon završetka obveznog školovanja
- neometan i ravnopravan pristup književnim djelima i informacijama svim dobnim skupinama osoba s teškoćama čitanja i disleksijom te svim osobama koje iz bilo kojeg razloga ne mogu čitati standardni (crni) tisak²¹
- izmjena Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/03) kojom bi se omogućila proizvodnja većeg broja knjiga priređenih za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom
- povećanje proizvodnje građe lagane za čitanje koja treba biti dostupna kao tiskana i zvučna građa
- sustavno financiranje proizvodnje građe lagane za čitanje i zvučnih knjiga u DAISY-formatu na državnoj razini
- suradnja u nabavi građe lagane za čitanje s nakladnicima u našoj zemlji i susjednim zemljama
- ponuda sadržaja za čitanje korisnicima s teškoćama čitanja i disleksijom koji je primjeren njihovim sposobnostima i priređen po načelu građe lagane za čitanje

²¹ Usp. Žulj, A.; D. M. Gabriel; Lj. Sabljak. Putokaz za izradu hrvatskih smjernica za knjižnične usluge za osobe koje ne mogu čitati standardni tisak. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), str. 231. [citirano: 2017-07-10]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/174/169>.

- organiziranje knjižničnog prostora (kutka) s građom laganom za čitanje (engl. *easy-to-read area*)²²
- promoviranje usluga za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom na mrežnim stranicama knjižnica i na *Facebook*-stranicama
- bolja suradnja knjižnica s ustanovama i udrugama koje se bave osobama s teškoćama čitanja i disleksijom
- uključivanje svih zainteresiranih u Nacionalnu kampanju za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom – „I ja želim čitati!“
- informiranje, educiranje i senzibiliziranje javnosti za problematiku osoba s teškoćama čitanja i disleksijom
- poboljšavanje međuinstitucionalne suradnje stručnjaka koji se bave problematikom osoba s teškoćama čitanja i disleksijom i osoba koje ne mogu čitati standardni (crni) tisak
- povećavanje mreže knjižnica koje provode programe za korisnike s teškoćama čitanja i disleksijom
- bolja komunikacija između knjižnica i razmjena knjižničnih programa i usluga za korisnike s teškoćama čitanja i disleksijom
- upotreba novih tehnologija u radu s osobama s teškoćama čitanja i disleksijom koje potiču čitanje i osuvremenjuju proces obrazovanja.

4. Zaključak

Odaziv knjižnica na anketno istraživanje o stanju knjižničnih usluga za osobe s teškoćama čitanja u Hrvatskoj pokazuje da postoji interes knjižničarske zajednice i potreba da se pruži doprinos toj problematici. Rezultati istraživanja govore u prilog tomu da:

- knjižnice nemaju točnu evidenciju o korisnicima i članovima s teškoćama čitanja i disleksijom
- knjižnični prostor nije prilagođen potrebama članova s teškoćama čitanja i disleksijom te za njih nema dovoljno građe i opreme
- zaposlenici nisu u dovoljnoj mjeri educirani o tematici, a aktivnosti koje se odvijaju raznovrsne su, ali rijetke

suradnja sa stručnjacima i organizacijama ne odvija se u mjeri koja je potrebna za provedbu kvalitetnih usluga. Međutim prijedlozi dijela knjižničara za unapređivanje usluga o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju govore u prilog tomu da je dio knjižničara svjestan problema i voljan doprinijeti rješenjima.

²² Usp. IFLA Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia - Revised and extended. [citirano: 2017-07-10]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/lsn/publications/guidelines-for-library-services-to-persons-with-dyslexia_2014.pdf.

U prilog zadnjoj tvrdnji govori i izjava iz jedne od anketiranih knjižnica:

„Pitanjima iz ove ankete ste mi ukazali što sve mogu raditi u knjižnici, tako da ću pokušati osmisliti program za 2016./2017. godinu i ugraditi ga u školski kurikulum i godišnji plan rada knjižnice.“

U planu je ponovno istraživanje nakon prve godine odvijanja Kampanje radi dobivanja podataka o tome u kojoj je mjeri ona utjecala na povećavanje broja knjižničnih programa za osobe s teškoćama čitanja i knjižnica koje ih provode.

LITERATURA:

- Buljubašić-Kuzmanović, V.; M. Kelić. Ocjenjivanje djece s teškoćama u čitanju i pisanju: vrednujemo li znanja ili sposobnosti? // *Život i škola* 58, 28(2/2012), 45–62.
- Čelić-Tica, V.; D. M. Gabriel. Seminari o prepoznavanju djece s poteškoćama u čitanju i pisanju. // *HKD Novosti* 20(2002), 30. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/hr/hkdnovosti>.
- Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje: DSM-5 / urednici hrvatskog izdanja Vlado Jukić, Goran Arbanas. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2014.
- Frajtag, S.; D. M. Gabriel. Komisija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama : deset godina djelovanja (2000.-2010.). // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 53, 2(2010), 1-9. [citirano: 2017-07-10]. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/426/421>.
- Hrvatska udruga za disleksiju. Uvod [citirano: 2018-08-17]. Dostupno na: <http://hud.hr/uvod/>.
- IFLA Guidelines for library services to persons with dyslexia: revised and extended. Den Haag: IFLA, 2014. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/lsn/publications/guidelines-for-library-services-to-persons-with-dyslexia_2014.pdf.
- Miščin, Ž.; D. M. Gabriel. Knjižničar – partner: iskustva komunikacije u kampanji. // *Slobodan pristup informacijama: 17. okrugli stol: zbornik radova / uredile Davorka Pšenica i Annemari Štimac*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017. Str. 41–58.
- Miščin, Ž.; D. M. Gabriel. Nacionalna kampanja za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 1(2017), 289–310. DOI: <https://doi.org/10.30754/vbh.60.1.550>.
- Nomura, M.; G. S. Nielsen; B. Tronbacke. Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. [citirano: 2017-07-10]. Dostupno na: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20(1).pdf).

- Panella, N. M.. Pojmovnik stručnih izraza i definicija Sekcije za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 12. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/2013-Pojmovnik-osobe_s_posebnim_potrebama%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/2013-Pojmovnik-osobe_s_posebnim_potrebama%20(1).pdf).
- Popović, M.; D. M. Gabriel. 13. [trinaesti] okrugli stol za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama. // HKD Novosti, 71(2016). [citirano: 2017-07-10]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1274>.
- Smjernice za izjednačavanje mogućnosti studiranja osoba s disleksijom [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: <http://hud.hr/wp-content/uploads/sites/168/2014/11/smjerstud-s-disleks-sveuc1.pdf>.
- Stanovništvo s teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti prema vrsti teškoća, starosti i spolu, popis 2011. [citirano: 2018-07-06]. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_22/H01_01_22_RH.html.
- Žulj, A.; D. M. Gabriel; Lj. Sabljak. Putokaz za izradu hrvatskih smjernica za knjižnične usluge za osobe koje ne mogu čitati standardni tisak. // Vjesnik Bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), 231–255. [citirano: 2017-07-10]. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/174/169>.